

Марчук К.А., кандидат філологічних наук,
асистент кафедри теоретичної психології та психології розвитку
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

Гречуха І.А., асистент кафедри
теоретичної психології та психології розвитку
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

БІОГРАФІЧНИЙ МЕТОД У ВИВЧЕННІ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОБДАРОВАНOSTІ

Біографічний метод широко застосовується при дослідженні творчих особистостей, у тому числі й літературно обдарованих. Метод допомагає розкрити проблему індивідуального розвитку особистості на всіх вікових етапах, проблему впливу соціального оточення на становлення творчої особистості, питання формування індивідуального стилю та творчого почерку, особливості становлення творчого світогляду.

Проаналізувавши наукову літературу, яка так чи інакше стосується проблеми літературно обдарованої особистості, виділяємо два напрямки досліджень, в межах яких застосовується біографічний метод. До першого належать дослідження життєвого шляху особистості, де є безпосередній контакт з досліджуваним. Це біографічне інтерв'ю, каузометрія, психологічна автобіографія, процедура «вчування». Розробці цих методів ми завдячуємо зарубіжним (Ш. Бюлер, Ф. Гальтону, Г. Олпорту, В. Франклу) та вітчизняним психологам (Б.Г. Ананьєву, Л.І. Анциферовій, Є.І. Головасі, Є.Ю. Коржовій, А.А. Кроніку, О.І. Кульчицькій, Н.А. Логіновій, І.П. Маносі, В.О. Моляко, Н.А. Рибникову, В.А. Роменцю, С.Л. Рубінштейну).

У сучасній психології до цієї групи методів активно вдаються В.О. Климчук (розробив процедуру математичного моделювання життєвого шляху особистості), О.А. Кривопишина (досліджує життєвий шлях літературно

обдарованих особистостей), О.Л. Музика (розробив методику дослідження ціннісної сфери особистості, яка ґрунтується на аналізі життєвого шляху), Н.В. Чепелева (досліджує проблеми розуміння та інтерпретації життєвого досвіду) та ін. [1; 2; 3; 5].

Другий напрямок досліджень дозволяє вивчити життєвий шлях особистості, якщо контакт між дослідником та досліджуваним неможливий, а саме на основі аналізу біографії людини. Для аналізу використовуються автобіографії, особисті щоденники, мемуари, листи та переписки автора, спогади очевидців. У межах психології літературної творчості такий напрям досліджень застосовується при аналізі біографій відомих письменників різних історичних епох. Такий аналіз здійснювали літературознавці (Ш.О. Сент-Бев, І. Тен, П. Куліш, І. Франко та інші; та сучасники П.В. Білоус, Г.Д. Левченко, С. Павличко). Однак і в психології творчості цей метод активно використовується представниками різних психологічних шкіл (Е. Еріксоном, З.Фройдом, К.Г. Юнгом).

У сучасній українській науці психологічний аналіз життєвого шляху відомих письменників на основі вивчення їх біографій здійснюють В.О. Моляко, О.І. Кульчицька, О.А. Кривопишина. Академік В.О. Моляко розробив основні положення біографічного методу, де наголошує на необхідності вивчення продуктів творчості обдарованої особистості, важливих періодів її життя та встановлення зв'язків між цими періодами та їх впливом на діяльність, стратегії та індивідуальний стиль діяльності, вплив обдарованої особистості на контактне оточення. Аналізуючи творчість відомих художників та письменників, науковець особливу увагу звертає на проблему творчого потенціалу людини, яка розкривається через питання загального творчого доробку митця, поліваріативності та широкодіпазонності творчості (жанрове різноманіття та різноманіття «всередині» жанру), його загальної обізнаності (знайомство з літературою, творами образотворчого мистецтва, архітектурою різних народів, тощо) [4]. О.І. Кульчицька на основі аналізу біографій виділила основні риси обдарованої особистості: виникнення спрямованого інтересу до

певної галузі знань ще в дитячі роки, зосередженість на творчій роботі, спрямованість на обраний напрям діяльності, висока працездатність, підпорядкованість творчості, духовній мотивації, стійкість, непоступливість, упертість, захопленість роботою [4]. О.А. Кривопишина, узагальнюючи біографічні дані авторів вербальних текстів (серед яких поети та письменники, літературні критики та діячі гуманітарної науки), виділяє основні етапи «онтогенезу творчої особистості». Кризовий етап (етап «відмови, зламу, регресії») припадає на ранній юнацький вік. Авторка зазначає, що він настає через неможливість далі існувати в «чужому просторі» (просторі «взірців»). Однак успішним його подоланням є завершальний «досконалий етап», який пов'язаний із побудовою власного індивідуалізованого простору [3].

Аналізуючи життєвий шлях обдарованих людей, О.Л. Музика відмітив складну взаємодію зовнішніх (вплив соціального оточення) та внутрішніх (потребова сфера та розвиток здібностей) чинників розвитку, що приводить до формування суб'єктних цінностей. Саме суб'єктні цінності і є, на думку дослідника, проявами розвитку творчо обдарованої особистості та виступають детермінантами до її розвитку. Постійне ж включення людини у суспільні відносини обумовлює розвиток соціальних потреб. Потреба у визнанні референтною групою її здібностей визначається як базова потреба. Виходячи із цих положень, науковець виділяє п'ять етапів формування ціннісної сфери творчо обдарованої особистості, які, в основному, збігають із певним етапом вікового розвитку людини: наслідування (дошкільний вік), співробітництво (молодший шкільний вік), конкуренція (підлітковий), орієнтація на цінності груп вищого рівня (юнацький) та орієнтація на власні цінності (вік дорослості). Перехід обдарованої особистості на новий етап розвитку супроводжується набуттям нових механізмів формування цінностей [1].

Отже, біографічний метод дозволяє здійснити реконструкцію життєвого шляху літературно обдарованої особистості та більш детально вивчити особливості формування ціннісної сфери.

Література:

1. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Рута, 2006. – 320 с.
2. Климчук В.О. Життєвий шлях особистості. Математичне моделювання за допомогою багатомірного шкалювання // Соціальна психологія – 2006. – №4(18). – С. 182-191.
3. Кривопишина О.А. Дослідження способу життя літературно обдарованих особистостей у часо-просторових параметрах / О.А. Кривопишина / Актуальні проблеми психології // Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. – К. : Логос, 2008. – Т. 7. – Вип. 15. – С. 154-159.
4. Кульчицкая Е.И., Моляко В.А. Сирень одарённости в саду творчества / Е.И. Кульчицкая, В.А. Моляко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2008. – 316 с.
5. Чепелева Н.В. Розуміння та інтерпретація життєвого досвіду як чинник самопроектування особистості / Н.В. Чепелева // Наука і освіта. – 2014. – №9. – С. 22-26.